

Yedinci Adam - Avrupa'da Bir Göçmen İşçinin Hikayesi

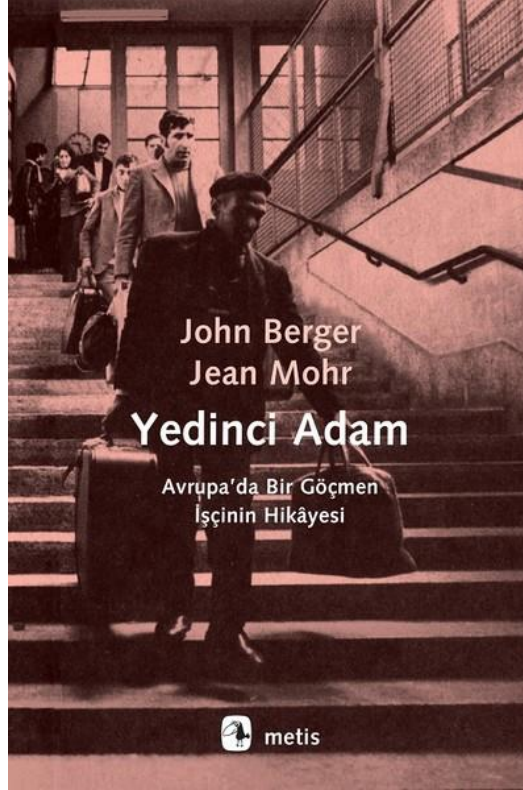
Kitap İncelemesi

A Seventh Man - The Story of a Migrant Worker in Europe Book Review

(John Berger - Jean Mohr)

Damla ALTUNCU¹

ORCID: 0000-0001-5276-2275

¹ **Doç. Dr.** Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü damla.altuncu@msgsu.edu.tr

Giriş

Yedinci Adam kitabı; sanat eleştirmeni, senaryo-belgesel yazarı, romancı ve ressam John Berger (1926-2017) tarafından yazılmış, belgesel fotoğrafçısı Jean Mohr (1925-2018) tarafından çekilen fotoğraflarla desteklenmiştir. Berger ve Mohr'un ortak çalışması olan esere aynı zamanda ressam Seven Blomberg ve tasarımcı Richard Hollis de katkıda bulunmuşlardır. Kitap, ilk defa 1975 yılında Penguin Books (Penguin Kitap) tarafından İngilizce olarak basılmıştır. İncelediğimiz kitap ise Metis Yayınları'ndan çıkan Ocak 2021 basımı Cevat Çapan çevirisidir. Kitap; Yola Çıkış, İş ve Dönüş olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Yedinci Adam kitabı, 1960'larda Avrupa'daki zengin ülkelerin ekonomilerinin, nispeten yoksul ülkelerdeki insanların emeği sayesinde geliştiğini göstermek amacıyla yazılmıştır. Bu kitap vasıtasıyla işçiler üzerinde siyasal bir etki yaratarak, işçi sınıfının uluslararası alanda dayanışmasını desteklemek hedeflenmiştir. Ancak kitap beklenen etkiyi yaratmamıştır. Bununla birlikte sosyal, kültürel ve ekonomik kanıtlar barındıran içeriği, çeşitli nedenlerle görmezden gelinmiştir. Aynı zamanda kitap, anlatımı kuvvetlendirmek için temsili görseller olan çok sayıda fotoğraf barındırması nedeniyle para kazanmak umuduyla ailelerinden ayrılmak zorunda kalmış kişilerin ortak 'aile albümü' niteliğine indirgenmiştir. Halbuki bu fotoğrafları günümüzden geçmişe bakarak değerlendirdiğimizde, kitabın belirtilen döneme ait görsel kayıtlardan oluştuğu anlaşılabilir. 21.yy'da kapitalist düzenin sömürsüne hizmet ederek devam eden işçi hareketliliğinin anlaşılması için bir belge niteliği taşıdığı düşünülen 'Yedinci Adam' kitabı, aynı zamanda gelecek kuşaklara da rehberlik edebilecek özelliklere sahiptir.

Kitabın Tanıtımı

Yedinci Adam kitabının giriş kısmında göçmen işçilerin yaşantısının düş-karabasan arasındaki gelgitlerinin fiziksel-tarihsel çevre bağlamında yansıtılmaya çalışıldığı belirtilmiştir (bkz. Syf:11). Kitapta ana tema olarak 'özgürlüğün yok oluşu' seçilmiştir. Bu tema çerçevesinde uluslararası ekonomik sistem ile bu sisteme hizmet eden çeşitli aktörlerin öznel yaşantıları arasında karşılıklı bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlantının görüntüsel göstergeleri olarak fotoğraflar, sözle yeterince anlatılamayan durum, olay ve olguları görsellerle temsil ederek yorumu okuyuculara bırakmak için seçilmiştir. Seçilen fotoğrafların metinden bağımsız olarak ya da metni açıklamak üzere izlenebileceği kitapta açıkça ifade edilmiştir (bkz. Syf:12). Kitap kapsamında sadece erkek göçmen işçiler incelenmiş; metin içeriği, tespitler ve fotoğraflar, Batı Avrupa'da 1973-1974 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz dönemi ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda kitabın sınırlı bir dönemde belirli toplumsal aktörleri konu edindiği için kapsayıcı olmadığından söz edilebilir. Öte yandan içerik bakımından tarihsel bir belge niteliği taşıdığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Yola Çıkış

Kitabın ilk bölümü olan ‘Yola Çıkış’ kısmında yer alan şiir, kitaptaki ‘yedi’ metaforunu açıklamaktadır. Buna göre ‘yedi’ rastgele seçilmiş bir rakam olmanın ötesinde bir anlam içererek, Almanya ve İngiltere’deki her yedi işçiden birini tanımlamaktadır. Avrupa için vazgeçilmez olarak nitelendirilen göçmen işçilerin, kendi yurtlarından ayrılarak göç etme nedenleri, ilk bölümde ele alınan ana tartışma konusudur. Yazar, bu bölümde 19.yy’da yaygınlaşan ‘uluslararasılaşmanın’ Batı Avrupa’nın endüstrileşme sürecine erken entegre olan ‘gelişmiş-ileri’ toplumsal düzen anlayışları ile ekonomik anlamda karşıt olarak nitelendirilen ‘az gelişmiş’ toplumların karşılaştırmasını yaparken, aynı zamanda bu durumun nedenlerini de sorgulamaktadır. Bu sorgulamaya bağlı olarak; toprağın yeterince işlenememesi, nüfusa bağlı olarak artan barınma ihtiyacı, yoksulluk gibi problemlere bağlı olarak nedensel çıkarımlarda bulunulmuştur. Tüm bu çıkarımların nedeni 19.yy’da yaygınlaşan uluslararasılaşma olarak görülse de altta yatan ana nedenin endüstri devrimi sonrasında yaşanan kapitalistleşme olduğu anlaşılmaktadır. Yazar bu problemlerin çözüme kavuşturulması için ‘devrimci bir partinin önderliğinde kırsal yoksulluğu yaratan ve sürdüren ekonomik ve toplumsal ilişkilerin’ değişebileceğine inanmaktadır (bkz. Syf:39). Bu değişimin olamayacağına inanan az gelişmiş ülke vatandaşlarının tekeli sermayenin tasarladığı toplumsal düzene uyum sağlayarak köylerinden ayrıldıklarını ve ekonomik refahı ulusal sınırlarının ötesinde aradıklarını savunmuştur. Bu noktada “Ayrılmak/gitmek biraz da ölmektir.” (partir, c'est mourir un peu) diyen Fransız yazar/şair Edmond Haraucourt (1856 – 1941) aklımıza gelmektedir. Bulduğu yerden gitmeyi bir tür küçük kıyamet olarak nitelendiren Haraucourt, endüstri devrimi sonrasında çalışmak için yer değiştiren insanların ruh halini yansıtmaktadır.

19.yy’da kapitalizmin araçları gelişmeden önce insanların yoksul bölgelerden zengin topraklara ‘ihraç’ edilmesi, emeğin metalaşmasının öncül örneklerinden kabul edilebilir. Köyünden ayrılan göçmen, geriye döndüğünde artık aynı kişi olmadığı gibi içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevre de aynı kalmamaktadır. Geride kalanlar değişmiyor gibi görünse de demografik seyrelme sürecinde daha fazla dayanışma içinde oldukları varsayılabilir. Buna karşın geleneksel güzergahları takip ederek toplu halde yaşanan bu insan hareketliliğinin, toplumsal parçalanmanın daha hızlı yaşanmasına neden olan faktörler arasında olduğu da unutulmamalıdır. Köyünden çıkan işçi, her ne kadar fiziksel olarak başka bir yerde olsa dahi zihinsel olarak halen köyünde yaşamaktadır. Bu durumda işçi, şehir kültürünü benimsemek yerine hemşerileri ile bir arada olmayı tercih etmektedir (Kılınç & Bezci, 2014). Köyünden çıkıp çalıştığı yere ulaşan işçi, yazara göre buradan daha öteye gidememiştir. Bu bağlamda yazar, işçinin göç etme kararını dünyadaki ekonomik sistem bağlamı içinde düşünmek gerektiğini savunmaktadır (bkz. Syf:47). Bu yaklaşıma göre yeni ekonomik sistemin adı, ‘yeni sömürgeciliktir’.

Yazarın göçün temel nedenini ekonomik olarak görme düşüncesi Ravenstein'in yaklaşımı ile paralellik göstermektedir. Ravenstein da çalışmalarında elverişsiz ekonomik koşullar nedeniyle bireylerin, öngörülebilir/kontrol edilebilir yerlere/yönlere itildiği ve çekildiği sonucuna varmıştır (Ravenstein, 1889). Bununla birlikte yazarın 'sınırı geçmek' (bkz. Syf:50) tanımlamasıyla da göçmenlerin diğer ülkelere itildiği ya da çekildiği yollar açıkça anlatılmaktadır.

Bir nesne gibi seçilen işçilerin, seçim işlemi sırasında yaşadıkları ise yazar tarafından 'sağlamaların çürüklerden ayrılması' (bkz. Syf:61) olarak nitelendirilmiştir. İşçilerin üretimin değişken bir faktörü olarak nitelendirilerek 'seçilmesi', emeksermeye düalizminin bir parçasıdır. Bu düalizmin yöneticileri/yönlendiricileri ise çoğunlukla Batı Avrupa ülkeleridir. Sermaye yoğun birincil sektördeki işçiler ileri teknolojik donanımlarla çalışan ve yaptıkları işler bakımından yoğun bilgi, maharet ve yetenek sahibi olması gereken nitelikli işçilerdir. İşverenler bu nitelikli işçileri eğiterek onlara yatırım yaptıkları için onlardan kolayca vazgeçip işten çıkarma taraftarı değillerdir. Oysaki ikincil sektör işlerinde çoğu zaman göçmen işçiler niteliksiz işler yapmaktadırlar ve ekonomik kriz dönemlerinde işlerine kolayca son verilebilmektedir (Tokgöz, 2006). Bu durum, nitelikli ve niteliksiz olarak etiketlenen işçiler arasında da sınıf farkının varlığını göstermektedir.

Yazara göre göçmen işçi emeğini satmak için geldiği ülkede 'geçicidir'. Bu nedenle geçici olan işçinin içinde yaşadığı toplum ile tam bir entegrasyon sağlamasına gerek görülmemektedir (bkz. Syf:64). Bu durum Georg Simmel'in 'yabancı' tanımı ile benzerlik göstermektedir. Simmel'e göre "yabancı, belirli bir uzamsal daire içinde sabitlenmiştir fakat onun bu daire içindeki konumu başlangıçta oraya ait olmadığı ve bu dairenin içinde ona özgü olmayan ve olamayacak özellikler getirdiği gerçeğinden öncelikli olarak etkilenecektir" (Simmel, 2017) Simmel'in sözünü ettiği 'yabancı'nın getirdiği gerçek' yazara göre, göç eden kişinin geldiği toplumun kişinin yetişmesi için yaptığı yatırımdır (bkz. Syf:74).

İktisatçıların insan sermayesi ihracı olarak nitelendirdikleri göç, aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin daha da yoksullaşmaları ya da gelişmiş ülkelerin daha da gelişmeleri için bir araç olarak tanımlanabilir. Yetişmiş insan gücünü çeken 'gelişmiş' ülkeler, bu durumdan az gelişmiş ülkelerin de yararlandıklarını söylemişlerdir (bkz. Syf:81). Bu düşünceye göre; üretimin sınırlı olduğu yerdeki işçilerin göç etmesi az gelişmiş ülkedeki nüfus baskısını ve işsizliği azaltmaktadır. Aynı zamanda göçmen işçiler, ülkelerine döndüklerinde edindikleri ve/veya geliştirdikleri endüstriyel bilgilerini/becerilerini, kazandıkları dövizlerle beraberlerinde getirmektedirler (bkz. Syf:81-82-84). Bu yaklaşıma göre gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin de işçi hareketliliğinden fayda sağladığını savunmaktadırlar. Bu düşünceye karşıt olarak yazar, işçilerin emeğinin kendi ülkeleri için kayıp olduğunu, bölgesel işsizlik azalsa bile bazı bölgelerin oldukça tenhalaştığını, göçmen işçilerin nitelikli işçilere dönüşmediğini, yurtlarına döndüklerinde fabrika gibi yaptırımlar yapmadıklarını, ülkeye giren dövizin ise kredi

olarak tekrar gelişmiş ülkelere geri döndüğünü söylemiştir (bkz. Syf:84). Bu durum, göçmen işçilerin kendi ülkeleri için insan sermayesinin kaybı dışında, ekonomik olarak da kayıp olduklarını göstermektedir.

İş

İkinci bölümde yazar, göçmen işçilerin çalıştıkları iş türlerini ve bu işlere sahip olma yollarını konu edinmiştir. Buna göre yazar, Avrupa'daki tüm sanayi ülkelerinin göçmen işçi çalıştırmak zorunda olduklarını, ancak işçilerin de (belirli şartlar dahilinde) emeklerini satacakları yeri seçebildiklerini söylemektedir (bkz. Syf:92). Fabrikanın bir parçası olarak görülen işçilerin gündelik yaşamı, kapitalist düzen tarafından en ince ayrıntısına kadar kurgulanmıştır. Bu anlayışa göre işçilerin uyudukları yerden çalıştıkları yere kadar, içinde buldukları tüm mekanlar birbirleriyle bağlantılı olmak zorundadır. Böylece kontrol altında tutulan yaşantıların sorun oluşturmasına izin verilmemektedir. Kendi hayatını kendi eliyle satan işçi, bu duruma gönüllü şekilde dahil olarak aynı zamanda yasal haklarından da vazgeçmiş kabul edilmektedir. Böylece geldikleri ülkenin sosyal sisteminde her bakımdan 'görünmez olan' işçiler, kolay ulaşılabilir ve kolaylıkla gözden çıkarılabilir bir kaynak haline dönüşmüşlerdir.

İşçilerin ürettikleri ürünlere sahip olamamaları ise üretilen ürünlere yabancılaşmayı beraberinde getirmiştir. Yaşadığı çevre tamamen değişen işçi için fabrika ortamında üretilen her şey yeni olduğu gibi fabrika mekânı da yenidir. "Yeni çevresindeki şeylerin evde tahayyül ettiğinden oldukça farklı olduğuna dair keşfi, çoğunlukla yabancıncının her zamanki alışlagelmiş düşünmesine duyduğu ilk darbedir" (Schütz, 2017). Yazar, bu durumu anlayabilmek için insanın kendini, bulunduğu yerden görmekten vazgeçip öbür insanın bulunduğu yerden görmesi gerektiğini söylemektedir (bkz. Syf:99). Ancak yazar, bu görüşle birlikte bir insanın özne dünyasına tam olarak girilemeyeceğini de ifade etmektedir. Buna düşünceye göre göçmen işçi, kendi dünyasını diğerlerine açmadan ya da başkalarının özne dünyasına girmesine izin vermeden sıradanlaşmakta, neredeyse görünmez olarak sadece çevresindekileri taklit etmektedir. Sonuçta işçi yaptığı işe ve çevresindekilere yabancılaşırken, emeğini satarak elde ettiği kazanç, sadece ekonomik boyutta kalmaktadır. Kültürel ve sosyal yönden fayda görse de 'geçici' kimliği nedeniyle tam bir entegrasyondan söz edilememektedir.

Kapitalist düzen içinde işçinin elde ettiği ekonomik kazanç da uzun vadede işçide kalmamaktadır. Yazara göre işçi, yaptığı işe yabancılaştırılıp aynı zamanda bir tüketiciye dönüştürülerek meta birikiminin önüne geçilmiş, aynı zamanda işçi sınıfının ekonomik yönden güçlenmesi engellenerek burjuvalaşmasına imkân tanınmamıştır (bkz. Syf:110). Ekonomi politik, işçi ile üretim arasındaki dolaysız ilişkiyi göz önünde tutarak emeğin özündeki yabancılaşmayı gizlemektedir. 1867 yılında yazılmış olan Kapital Cilt 1'de, kapitalist üretim biçiminin ekonomik yasalarında Karl Marx, emeğin özünü; insanın özgül bir etkinliği, kişiliğinin belirtisi

ve nesnelleşmesi olarak ifade etmiştir (Marx, 2018). Yazar da aynı konuya vurgu yaparak, Marx'ın "fabrikada işçinin dışında bir çark dönmektedir; işçi bu çarkın sadece bir parçası durumundadır." sözünü alıntılamıştır (bkz. Syf:110).

Yazar'a göre emeğini satan işçilerin ilk örnekleri, İrlanda Köylüleridir (bkz. Syf:114). Avrupa ekonomisinin nüfusa oranla daha hızlı büyümesi ek iş gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ancak yazara göre Batı Avrupa'daki işçi eksikliği nüfusun azlığına bağlı değildir. Bu ülkelerdeki işçiler, düşük ücretle çalışmak istemedikleri için kapitalist düzen, iş gücü ihtiyacını başka ülkelerden sağlamıştır (bkz. Syf:125).

Yazara göre göçmen işçinin zihninde üç hesap vardır. Birincisi; kapitalist düzende göçmen işçi, belirli bir emek eksikliğini belirli bir düzen içinde doldurmaktadır. Çünkü göçmen işçiler verilen ücrete razı olarak ücretlerin artmasına engel olmaktadır. Bununla birlikte, fazla mesai de yapmaktadırlar. Buna rağmen kolaylıkla sınır dışı edilebilirler, sigorta istemezler, sosyal haklar ve daha iyi yaşam alanları talep etmezler ve genellikle en kötü işlerde çalıştırılırlar (bkz. Syf:143-145). İkincisi, işçiler sömürdüklerinin bilincinde değildirler. Marx'a göre işçilerin sınıf bilincine sahip olmasıyla düzen değişecektir. Ancak göçmen işçiler bu bilince sahip olmadıkları gibi siyasal bir bilince de sahip değildirler; sendikalara üyelikleri yoktur ve geçici oldukları için örgütlenme gereği duymamaktadırlar (bkz. Syf:150). Sendikalar göçmen işçileri genellikle geldikleri yer ile özdeş tutmaktadırlar. Bu nedenle sendikalaşmada ikircikli bir yapı vardır. Yazara göre tüm bu durumlara bağlı olarak göçmen işçiler devrimci olamazlar. Üçüncü hesap ise göçmenlerin sosyal ve sağlık durumlarını korumak istemeleriyle ilgilidir. Sağlıksız koşullar altında çalıştırılan göçmen işçiler, daha yüksek ücretlere ikna oldukları için kötü koşullarda ancak kısa süreli çalıştırılmaktadırlar (bkz. Syf:168). Yazara göre göçmen işçilerin bu tür işleri kabul etme nedenleri; geleceğini değiştirebilmek için bir an önce çok para biriktirip geri dönmek istemeleridir. Bu düzen içindeki tek gerçeklik işçinin yaptığı iş ve gün sonunda hissettiği yorgunluktur. Bu nedenle yazar gurbetteki göçmen işçinin iki türlü şimdiki zamanı olduğundan bahsetmektedir. Bunlar; iş saatleri ve işten sonraki (ya da iş dışındaki) saatleridir (bkz. Syf:192). İş saatleri için ücret alan göçmen işçi, iş dışındaki saatlerde yerel işçiler gibi içinde bulunduğu anı (şimdisini) yaşayamaz. Bu zaman dilimi, göçmen işçiler için dinlenmeye-eglenmeye ayrılan bir zamandan öte, gelecek için fedakârlık olarak görülmektedir (bkz. Syf:194). Bu nedenlerle yazar, iş dışındaki saatleri ve pazar günlerini göçmen işçiler için korkunç olarak nitelendirmiştir. (bkz. Syf:202).

Dönüş

Üçüncü bölümde Yazar, göçmen işçilerin eve dönüşü konusuna odaklanmıştır. İşçi sınırı geçtiğinde, daha önce elinden alınmış her şey kendine geri verilmektedir (bkz. Syf:215). İşçinin kaybettiği tek şey zaman gibi görünse de dönen kişi artık gidenle aynı değildir. Yazara göre 'yurda dönüş' bir çeşit kendine dönüş olarak

nitelendirilmiştir. Buna göre göçmen işçi, uğruna ertelediği ya da vazgeçtiği ne varsa dönüş ile tekrar elde ettiği için döndüğü yerde toplum tarafından 'kahraman' olarak kabul görmektedir. Buna bağlı olarak toplum tarafından yüceltilen göçmen işçi, geri döndüğünde kendisini ekonomik ve sosyal bakımdan ait olduğu toplumdan üstün görmektedir (bkz. Syf:220). Döndüğünde kaçtığı ekonomik şartlar ile yeniden yüzleşen göçmenlerde 'kesin dönüş' düşüncesinin genellikle gittikçe silikleşmesine bu durum neden olmaktadır. Ayrıldığı yere dönen göçmen, artık köyünü eskiden gördüğü gibi göremeyecektir (bkz. Syf:226).

Yazara göre yurduna dönmüş göçmen işçinin öncelikle kazandığı, toplumsal saygınlıktır. Çünkü göçmen işçi, diğerlerinin yapmaya cesaret edemediğini yapabilmiş, harekete geçebilmiştir. Ancak göçmen işçi uzun vadede öğrendiklerini uygulamak için uygun bir ortamı bulamadığı için kendisini giderek farklı hissetmeye başlayacaktır. Yazar'a göre; "Artık onun köyünde istediği gibi kalacağı bir yeri yoktur." (bkz. Syf:227). Bu cümleden de anlaşıldığı üzere Yazar, göçmen işçiyi döndüğünde 'yersiz-yurtsuz' olarak tanımlamıştır.

Değerlendirme

Yedinci Adam kitabı, Avrupa'ya yapılan emek odaklı göçlerin kapitalist sistem dahilinde bir değerlendirmesi olarak nitelendirilebilir. Göçmen işçilerin gündelik hayatlarından fotoğraflar kullanılarak göçmenlerin duygu ve düşüncelerine de yer verilen çalışmada, siyasal gerçeklikler gözler önüne serilirken özgürlüklerini kapitalist düzen içinde feda eden işçilerin aslında özgürlüklerinden fazlasını kaybettikleri vurgulanmaktadır. 1960'lı yıllarda yaşananlar üzerinden yapılan değerlendirmeler günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Değişen sadece 1960'larda Batı Avrupa'ya giden işçilerin; Türkler, Yugoslavlar, Yunanlılar ve Portekizlilerden oluşmaları, günümüzde ise Afrika ve Ortadoğu Ülkelerinden gelmeleridir. Bu durumda farklılığın sadece milliyetler olduğu söylenebilir.

Kitapta yer alan değerlendirmelerde göçmen işçilerin sadece beden güçlerine ihtiyaç duyulduğu, onlardan fıkren bir üretimin özellikle beklenmediği vurgulanmaktadır. Bu durum, insana bir makine parçası gibi davranmanın yanında pek çok öznel özelliğin de bir potada eritilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, her gün aynı işi yapan işçileri düşünemez hale getirilmeleriyle toplumsal, ekonomik, kültürel sorunların kontrol altında tutulduğunu göstermektedir. Kapitalist düzen dahilinde düşünemeyerek sıradanlaşma, kolay yönetim bakımından gerekli olsa da işçiler özelinde kişisel özelliklerin yok sayılması anlamına da gelmektedir. Bu durum, kapitalist sistemin çalışkan olma anlayışına karşıt olmamasına rağmen bireysel girişimcilik anlayışına ters düşmektedir. İşçilerin fikir üretmemesi üzerine kurgulanan bu sistem, göçmen işçilerle desteklenerek 1960'larda üretimin sorunsuz sürdürülmesi ve uluslararasılaşma için gerekli görülmüştür. Buna bağlı olarak göçmen işçilerin yedek emek gücü olarak görülmesi, en zor işlerde çalışmalarına ve sosyal güvenceden mahrum kalmalarına neden olmuştur. Sıradanlaşan işçinin

kendine has özelliklerini tekrar hatırlaması ve yaşadığı topluma yeniden entegre olabilmesi için ülkesine geri dönmesi önerilmektedir. Ancak eve dönen işçi artık eskisi gibi olamamaktadır.

Yeni sömürgecilik anlayışına istinaden daha fazla üretimi hedefleyen kapitalist sistem, kendi tüketicisini de kendi içinde üretmektedir. Eve dönen işçi, artık üretimin bir parçası değildir ancak tüketimin bir parçası olduğu için geldiği yerdeki konfor özelliklerini arayacaktır. Bu bağlamda sistemin sürdürülmesi için işçilerin kullandıkları izinler, bir bakıma işçilerin geldikleri yer ve çalıştıkları yeri kıyaslamalarına neden olmaktadır. Bu durumda, eve giden işçiler şartların zorluklarını gördüklerinde çalıştıkları yerlere daha fazla bağlanmaktadır. Çalıştığı ülkede yabancı olarak görülen işçi, artık yaşadığı ülkenin toplumsal yapısından uzaklaştığı için yersiz-yurtsuz kalmıştır. Yersiz-yurtsuz bir bireyin de siyasal, ekonomik, sosyal hakları olamayacağı için kapitalizm, göçmen işçiyi kendi üretim nesnesine dönüştürmüştür. Derinleşen kapitalizm bağlamında düşünecek olursak Berger'in önerdiği gibi devrimci bir partinin önderliğinde kırsal yoksulluğu yaratan ve sürdüren ekonomik ve toplumsal ilişkilerin değişmesi günümüz şartlarında oldukça güç görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Kılınç, Z., & Bezci, B. (2014). "Kentleşme, Gecekondu ve Hemşerilik". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6, 323-344.
- Marx, K. (2018). *Kapital 1.cilt*. İstanbul: Yordam Kitap - Kuram / Felsefe Dizisi.
- Ravenstein, E. G. (1889). "The Laws of Migration", *Journal of The Statistical Society*, 52, 214-301.
- Schütz, A. (2017). *Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik, Yabancı bir sosyal psikoloji makalesi*. İstanbul: Heretik Yayınları.
- Simmel, G. (2017). *Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik, Yabancı*, İstanbul: Heretik Yayınları.
- Tokgöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.